

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається становлення і розвиток позашкільної освіти України у другій половині ХХ століття, та її значення в житті сучасного суспільства.

Ключові слова: позашкільна освіта, позашкільний навчальний заклад, профільний позашкільний навчальний заклад, становлення і розвиток позашкільної освіти.

У громадській свідомості України утвердилась думка, що на рубежі ХХ і ХХІ століть наша освіта потребує істотних змін. Серед причин, що спонукають до змін, то це: по-перше, виникнення й утвердження української держави з її відмінними від попереднього періоду економічними, соціальними та політичними відносинами, системою цінностей, духовним життям; по-друге, нові тенденції в розвитку світової цивілізації, як наприклад глобалізація, перехід до якісно нових технологій. Це висуває нові вимоги до життя і діяльності людини, а, отже, зумовлює необхідність суттєвої модернізації освітніх установ і освітньої діяльності, покликаної готувати конкурентоспроможну в сучасних умовах людину. Але при цьому, на жаль, достатню готовність до змін не демонструє ні широка громадськість, ні значна частина освітньої спільноти [5, с.4].

На сучасному етапі розвитку суспільства соціальне замовлення школи полягає в тому, щоб підготувати не тільки активних, освічених, культурних людей, а й високопрофесійних членів суспільства. Водночас ринкова економіка змушує людей часто змінювати не тільки місце роботи, а й професію, принцип “освіта на все життя” змінено новим – “освіта впродовж усього життя”. Складовою системи безперервної освіти, спрямованої на розвиток здібностей та обдарувань дітей, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні є позашкільна освіта, здобуття якої ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності. До кінця 30-х років ХХ ст. у Радянській Україні було створено систему позашкільних закладів різних типів, яка, як зазначив Г. Пустовіт, набула свого найбільшого розквіту до кінця 90-х років ХХ ст. (в Україні діяло понад 3 тисячі позашкільних навчальних закладів, а позашкільною освітою було охоплено більше як 2,9 млн. учнів).

Сьогодні в Україні позашкільна освіта здійснюється відповідними навчальними закладами різних профілів, рівнів реалізації її змісту, іншими закладами як центрами позашкільної роботи у позаурочний час, середніми загальноосвітніми школами, ліцеями, гімназіями, коледжами, клубами та творчими учнівськими об’єднаннями за місцем проживання, незалежно від форм власності та підпорядкування. Нині в Україні діє 1478 позашкільних навчальних закладів, на базі яких функціонує близько 400 профілів учнівських творчих об’єднань [6, с.686]. Позашкільні навчальні заклади бувають комплексні та профільні. Останні об’єднують у своєму складі однакові за змістом і напрямом (профілями) діяльності творчі учнівські об’єднання. Аналіз практики діяльності позашкільних навчальних закладів останніх років дає змогу визначити одну з провідних тенденцій процесу подальшого розвитку системи позашкільної освіти й виховання в Україні, а саме – поступове розширення сфери навчально-виховної діяльності профільних позашкільних навчальних закладів, трансформування їх у комплексні заклади означеної освіти і виховання

підростаючого покоління. Позашкільні навчальні заклади, враховуючи специфіку побудови їх навчально-виховного процесу – варіативність і різноманітність, добровільність і багатоукладність, необмежені можливості у часі і географічних межах здійснення, практичну спрямованість навчання і виховання особистості, – мають забезпечити в учнів формування цілісної наукової картини світу, створити сприятливі умови для задоволення її власних інтересів і потреб у самопізнанні та самореалізації, формування особистісних якостей й високого рівня вихованості.

Розглядаючи становлення і розвиток позашкільної освіти в Україні другої половини ХХ ст., можна сказати, що їй надавали особливо важливого значення в навчанні й вихованні підростаючого покоління. Хоча, як свідчать “Керівні матеріали про школу”, 22 листопада 1946 року Центральний комітет КП(б)У прийняв постанову “Про заходи до поліпшення позашкільної роботи з дітьми”, в якій відзначалося, що позашкільна робота з дітьми на Україні проводиться ще на недостатньому рівні й охоплює малу кількість учнів. Позашкільні заклади (Палаці піонерів, дитячі клуби, станції та ін.) працюють незадовільно, не наближують своєї роботи до місць дозвілля дітей, не укомплектовані повністю підготовленими кадрами. Зміст і форми їх роботи часом не відповідають інтересам, запитам і віку дітей, мало сприяють розвитку в учнів прагнення до науки, знань, умінь [4, с.111–114].

Центральні, республіканські, обласні та фабрично-заводські комбінати профспілок недостатньо проводять турбот про шкільні заклади, не залучають робітників, інженерно-технічний персонал і службовців на допомогу позашкільним закладам в організації позашкільної роботи. Місцеві Ради депутатів не приділяють належної уваги зміцненню матеріальної бази позашкільних закладів і тому переважна більшість із них не має відповідних приміщень, не забезпечені меблями, навчальним обладнанням і не підготовлені до зими [4, с.111–114].

Тому, було постановлено всебічно поширювати при школах учнівські гуртки: предметні, технічні, натуралістичні, ручної праці, художньої самодіяльності, фізкультурні, шашко-шахові; укомплектувати позашкільні заклади відповідними кадрами; виділити та оснащити приміщення. ЦК КП(б)У зобов’язав уповноваженого по Україні, центральні і республіканські комітети профспілок організувати шефство профспілкових організацій, підприємств та установ над клубними кімнатами при школах, дитячими кімнатами при домоуправліннях, позашкільними дитячими закладами з метою надання їм допомоги в роботі [4, с.111–114].

Водночас велику роль відігравали піонерські й комсомольські організації шкіл, виховуючи в учнів громадянську активність, готовність з честю продовжувати справу батьків. З кожним роком поліпшувались умови для організації різносторонньої діяльності учнів у позашкільних закладах, що сприяло задоволенню й розвитку їхніх інтересів і нахилів. Зміцнювалась матеріальна база для проведення позашкільної виховної роботи. У школах республіки почали працювати тисячі учнівських гуртків різних профілів [2, с.71–75].

Глибоко і всебічно обговорювались питання комсомольської роботи на VII пленумі ЦК ВЛКСМ в жовтні 1951 р. і особливо на XII з’їзді ВЛКСМ в березні 1954 р. З’їзд запропонував комсомольським і піонерським організаціям будувати роботу з піонерами таким чином, щоб вона повністю ґрунтувалась на ініціативі і самодіяльності піонерів, враховуючи вікові особливості. У своїй резолюції з’їзд зобов’язав комсомольські організації й піонерські дружини покращити трудове виховання школярів і піонерів зокрема, виховувати дітей в свідомій і

дисциплінованій трудовій діяльності, прививати їм повагу до фізичної праці й уміння виконувати будь-яку посильну роботу [3, с.195].

“З метою всебічного розвитку здібностей і нахилів учнів, виховання громадянської активності, інтересу до праці, науки, техніки, мистецтва, спорту, військової справи, а також для організації культурного відпочинку і зміцнення їх здоров'я державні підприємства, установи, організації, колгоспи, кооперативні, профспілкові, комсомольські та інші громадські організації створюють палаци і будинки піонерів, станції юних техніків, юних натуралістів, юних туристів, дитячі бібліотеки, спортивні, художні, музичні школи, піонерські табори та інші позашкільні заклади”, – зазначено в “Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту”. Лише в системі Міністерства освіти УРСР у 1975 р. було 1590 позашкільних дитячих закладів (у 1950 р. – 253), у тому числі 769 Палаців і Будинків піонерів, 217 станцій юних техніків, 163 станції юних натуралістів, 383 спортивні школи [2, с.71–75].

За часи державної незалежності позашкільна система освіти України пройшла складний, але цікавий шлях. Педагогічні колективи позашкільних навчальних закладів намагалися зберегти свої кращі здобутки: багатoproфільність, право вибору дитиною виду діяльності, педагога, освітньої програми, особливі взаємини між педагогами й дитиною на основі співробітництва й співтворчості, можливість допрофесійної підготовки, соціального захисту й оздоровлення. І не просто зберегти, а рухатися вперед, розвиватися в складних умовах [1, с.80].

Отже, треба не повертатись назад, а йти вперед, при цьому продумано модернізуючи систему освіти заради нації, держави й кожного громадянина України.

Необхідно надалі утвердити пріоритетне ставлення держави і суспільства до розвитку нашої освіти, всебічної підтримки навчальних закладів і водночас орієнтації їх на серйозну модернізацію як навчально-наукової діяльності, так і самої мережі та й усієї освітньої системи країни. Без системних, послідовних і цілеспрямованих кроків у цих напрямках не можна забезпечити підготовку по-сучасному розвиненої мобільної особистості, конкурентоспроможного в європейському і світовому просторі громадянина України.

1. Васьківський В., Петровська І. Система роботи з талановитими та обдарованими дітьми в умовах позашкільного закладу. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 5. – С. 80–85 (80).

2. Гончаренко С. У., Омельченко Ю. А. Позакласна і позашкільна навчально-виховна робота. // Середня освіта кожному громадянину. – К: Рад. шк., 1979. – С. 71–75.

3. Дайнеко М. М. 40 лет народного образования в СССР. // Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР. – Москва, 1957. – С. 195.

4. Керівні матеріали про школу / “Про заходи до поліпшення позашкільної роботи з дітьми” від 22 листопада 1946 р. № 151 (211) / Упоряд. Бабич С. В., Вікторов В. О., Заволока С. П. – К: Рад. Шк., 1962. – С. 111–114.

5. Кремінський В. Профільне навчання: шлях до ефективної реалізації // Освіта України. – № 3–4 (15 січня 2010 р.). – С. 4.

In the article is considering the formation and the development of the education in Ukraine in the second half of the 20-th century and its importance in the modern society life.

Key words: *afterschool education, afterschool educational institution, profile afterschool educational institution, the formation and the development of the afterschool education.*